

Joanna Wróblewska-Skrzek

Skala i powody orzeczenia nieważności związku małżeńskiego w Polsce : perspektywa socjologiczna

Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne nr 7, 47-58

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Wróblewska-Skrzek
Instytut Socjologii
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

SKALA I POWODY ORZECZENIA NIEWAŻNOŚCI ZWIĄZKU MAŁŻEŃSKIEGO W POLSCE. PERSPEKTYWA SOCJOLOGICZNA

ABSTRAKT

Zmiany zachodzące w społeczeństwach zachodnich w obrębie życia małżeńsko-rodzinnego stały się obiektem zainteresowania wielu dziedzin nauki. Źródła owych przeobrażeń wielu badaczy upatruje w przekształceniach modernizacyjnych, które zwłaszcza na gruncie kulturowym mocno wpływają na kształt rodziny w tradycyjnym sensie. Przekształceniu ulegają dotychczasowe role i zadania małżonków, coraz częściej mówi się o jakości związku małżeńskiego.

W kontekście toczących się dyskusji na temat małżeństwa i rodziny pominięta została problematyka małżeństwa sakramentalnego. Artykuł stanowi zatem próbę uzupełnienia owej luki badawczej poprzez scharakteryzowanie kwestii związanych z orzeczeniem nieważności związku małżeńskiego, z którymi, jak pokazują statystyki, ma styczność coraz większa część społeczeństwa polskiego. Moim celem jest zatem zwrócenie uwagi na problem, jakim staje się coraz częstsze orzekanie nieważności związku małżeńskiego.

Kwestia orzeczenia nieważności związku małżeńskiego została przedstawiona w oparciu o dane zgromadzone w rocznikach statystycznych Kościoła katolickiego *Annuario Statisticum Ecclesiae* w latach 1989-2009. Analizie zostały poddane dane odnoszące się do: liczby związków małżeńskich zawartych w Kościele katolickim w Polsce w latach 1989-2009, liczby pozwów składanych w sądach kościelnych na początku i na końcu danego roku, liczby spraw kończących się wyrokiem z nieważnością oraz przeciw nieważności, a także powód orzeczenia nieważności przez sąd kościelny. Analiza została uzupełniona o dane pochodzące z komunikatów CBOS a także dane pochodzące z badań PPPiW.

Słowa kluczowe: małżeństwo, orzeczenie nieważności związku małżeńskiego, małżeństwo sakramentalne.

Od kilkudziesięciu lat w społeczeństwach zachodnich obserwujemy liczne przeobrażenia w obrębie życia małżeńsko-rodzinnego. Według teoretyków współczesności jak Anthony Giddens, Zygmunt Bauman czy Alvin Toffler zmiany mają charakter globalny i zachodzą, w większym lub w mniejszym stopniu, we wszystkich społeczeństwach zachodnich. Przemiany małżeństwa i rodziny mają ścisły związek ze zmianami zachodzącymi w sferze społecznej, kulturowej oraz ekonomicznej społeczeństw. Procesy modernizacyjne doprowadziły do kryzysu kulturowego, który charakteryzuje się odrzuceniem dotychczasowych wartości i norm regulujących życie jednostki. Naturalny porządek świata zostaje zdominowany przez technologie i postęp, nowoczesność wprowadza nowe formy i normy życia społecznego. Zachodzące przeobrażenia są nieuniknioną konsekwencją nowoczesności.

W kontekście toczących się dyskusji na temat małżeństwa i rodziny, problematyka małżeństwa sakramentalnego wydaje się być pominięta. Próbując wypełnić lukę badawczą, a także zrealizować zamierzenia poznawcze i eksplikacyjne, warto scharakteryzować i wyjaśnić kwestie związane z orzeczeniem nieważności związku małżeńskiego, z którym jak pokazują statystyki ma styczność coraz większa część społeczeństwa polskiego. Moim celem jest zatem zwrócenie uwagi na problem jakim staje się coraz częstsze orzekanie nieważności związku małżeńskiego.

Na przestrzeni wieków małżeństwo jako zinstytucjonalizowany związek kobiety i mężczyzny miało swój wymiar religijny. Chrześcijańska koncepcja małżeństwa nawiązuje bezpośrednio do biblijnej historii narodu izraelskiego, gdzie małżeństwo uznawano za instytucję bezpośrednio pochodzącą od Boga, jako wyraz przymierza Boga Jahwe z narodem wybranym. W nauczaniu Jezusa Chrystusa małżeństwo jest instytucją od początku ustanowioną przez Boga, jako nierozzerwalna wspólnota zawarta przez jednego mężczyznę i jedną kobietę (Góralczyk 2006:23).

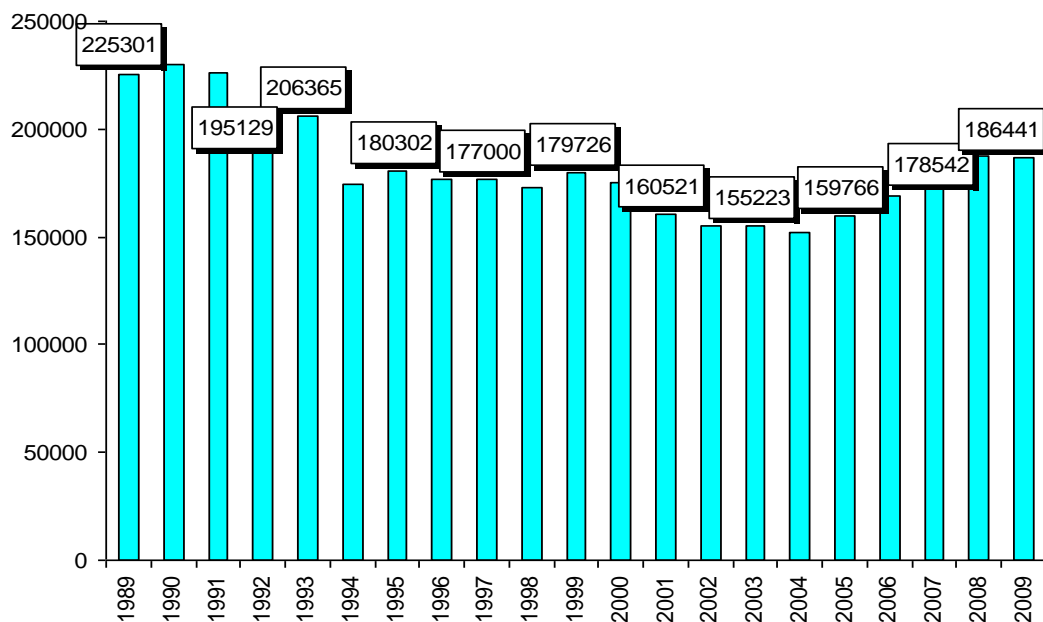
Istotą procesu o stwierdzenie nieważności związku małżeńskiego jest orzeczenie przez kompetentny Sąd kościelny czy małżeństwo zostało zawarte ważnie czy nieważnie tj. czy małżeństwo w ogóle zaistniało w rozumieniu prawa kanonicznego. Celem procesu jest zatem ustalenie prawdy dotyczącej małżeństwa i jej orzeczenie. Prawda jest jedna: albo małżeństwo od samego jego początku jest ważne, albo nie, czyli albo związek pomiędzy kobietą i mężczyzną jest małżeństwem, albo nim nie jest. Jeżeli małżeństwo zostało zawarte ważnie tj. jeśli zostały spełnione wszystkie wymagane przez prawo kanoniczne warunki, żadna władza nie może go rozwiązać czy unieważnić. Małżeństwo sakramentalne jest bowiem nierozzerwalne mocą prawa Bożego. Stąd wielkim błędem jest posługiwanie się terminami „rozwód kościelny” czy „unieważnienie małżeństwa”. Sąd kościelny może jedynie stwierdzić, że małżeństwo zostało nieważnie zawarte, czyli że, mimo zewnętrznych oznak wskazujących na zawarcie małżeństwa, ono nie zaistniało.¹

Rozpoczęcie procesu o orzeczenie nieważności związku małżeńskiego wiąże się ze złożeniem skargi powodowej wraz z niezbędnymi dokumentami we właściwym sądzie. Najniższą instancją sądów kościelnych stanowią sądy biskupie związane z daną diecezją. Sądy drugiej instancji są sądami apelacyjnymi i są ustanawiane przez Metropolitę. Może się zdarzyć, że sąd metropolitalny stanowi pierwszą instancję dla spraw karnych, spornych i małżeńskich wniesionych w innych diecezjach i archidiecezjach, jak w przypadku Sądu Metropolitalnego Warszawskiego, który stanowi zarówno pierwszą instancję dla Archidiecezji Warszawskiej, Diecezji Warszawsko-Praskiej i Ordynariatu Polowego oraz jest trybunałem drugiej instancji dla Archidiecezji Lubelskiej, Archidiecezji Łódzkiej, Diecezji Płockiej, Archidiecezji Poznańskiej

i Diecezji Radomskiej. Sądem drugiej instancji dla Sądu Metropolitalnego Warszawskiego jest Metropolitalny Sąd Duchowny w Poznaniu². Gdyby wyrok sądu drugiej instancji brzmiał odmiennie niż pierwszej instancji, wówczas trzeba skierować sprawę do sądu trzeciej instancji, czyli do Roty Rzymskiej. Jeżeli sąd apelacyjny podtrzyma wyrok sądu diecezjalnego, apelacja do Roty Rzymskiej nie jest możliwa. Od wyroków Roty Rzymskiej apelacja również nie jest możliwa.

W ramach toczących się dyskusji na temat kryzysu rodziny, warto rozpocząć rozważania nad problematyką stwierdzenia nieważności związku małżeńskiego od krótkiego opisu danych odnoszących się do częstości zawierania związków małżeńskich w Kościele katolickim. Analiza danych zastanych zgromadzonych w rocznikach statystycznych *Annuario Statisticum Ecclesiae* 1989-2009 wskazuje na pewne wahania.

Wykresy 1. Liczba zawartych związków małżeńskich w Kościele katolickim w Polsce w latach 1989-2009



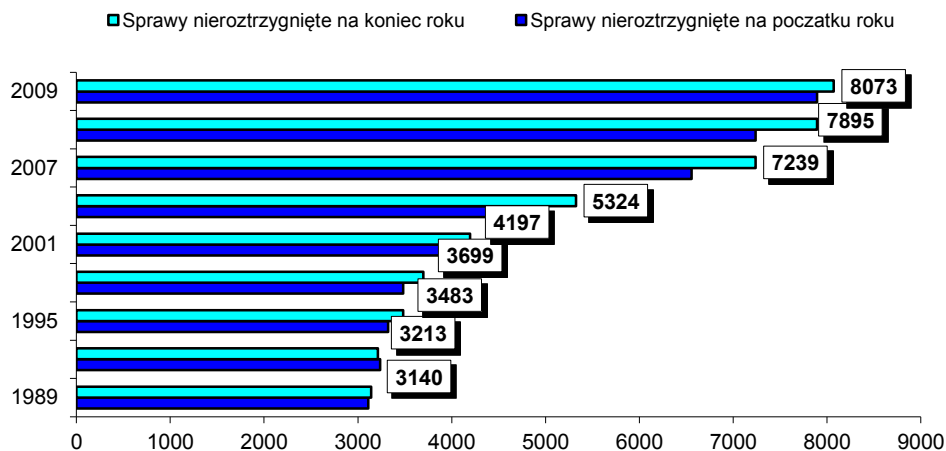
Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Annuario Statisticum Ecclesiae* 1989-2009

Najwięcej związków małżeńskich w Kościele katolickim zawarto na początku badanego okresu (wykres 1). Pod koniec lat osiemdziesiątych oraz na początku lat dziewięćdziesiątych liczba zawieranych związków małżeńskich oscyluje na poziomie 220 tys. rocznie. Na przestrzeni lat 1989-2009 najwięcej związków małżeńskich – ponad 230 tys. - zawarto w roku 1990. Wysoki wskaźnik małżeństw przypada także na roczniki 1991 oraz 1989 – w obu przypadkach jest to ponad 225 tys. nowo zawartych związków małżeńskich. Natomiast od roku 1994 obserwujemy stopniowy spadek liczby nowo zawieranych małżeństw w Kościele katolickim. Tendencja spadkowa utrzymy się przez kolejne 10 lat aż do roku 2004. W roku 2004 nowych małżeństw zawarto tylko 152 tys. Natomiast od roku 2005 obserwujemy powolny, lecz stopniowy wzrost liczby nowo zawieranych związków małżeńskich w Kościele katolickim w Polsce. Taka sytuacja może wynikać z wchodzenia w wiek matrymonialny dzieci urodzonych w wyżu demograficznym lat osiemdziesiątych XX wieku, jak również z głębokiego przywiązania do roli i miejsca rodziny

w społeczeństwie polskim. Jak pokazują badania PPPiW³ - 90,4% Polaków nie uważa małżeństwa za instytucję przestarzałą - (Kawińska 2010:32).

Interesujący wydaje się fakt, że w Polsce w ciągu analizowanych dwudziestu lat zaobserwowaliśmy spadek liczby nowo zawartych związków małżeńskich w Kościele katolickim, przy jednoczesnym wzroście liczby skarg powodowych składanych w sądach pierwszej instancji (wykres 2). Taki stan rzeczy możemy różnie interpretować. Z jednej strony małżeństwo i rodzina jest wciąż wartością bardzo ważną w życiu jednostek. Jak pokazują badania CBOS BS/99/2010 dla 95% respondentów szczęście rodzinne stanowi największą wartość. Nie bez znaczenia w życiu jednostek pozostają także wartości religijne. Dla 55% badanych zasady religijne, a dla 73% nauczanie Jana Pawła II mają duże znaczenie w kształtowaniu ich poglądów na świat i życie. Wzrost liczby skarg powodowych składanych w sądach kościelnych, może wynikać zatem z chęci uporządkowania swojego doczesnego życia religijnego i rodzinnego. Z drugiej strony, złożenie skargi powodowej wiąże się z przyznaniem do błędu, czy braku emocjonalnej dojrzałości do małżeństwa, która może wynikać z zagubienia jednostek w meandrach *płynnej nowoczesności*, gdzie miejsce tradycyjnych norm i wartości zajmują indywidualizm, sukces i satysfakcja. Nastawienie na wartości postmaterialistyczne (zob. Inglehart 2005) wpływa także na odkładanie decyzji matrymonialnych w czasie i poszukiwanie idealnego partnera, który spełni nasze oczekiwania i aspiracje.

Wykresy 2. Liczba spraw nie rozstrzygniętych na początku i na końcu danego roku w latach 1989-2009 w Polsce. Pierwsza instancja. Proces zwykły



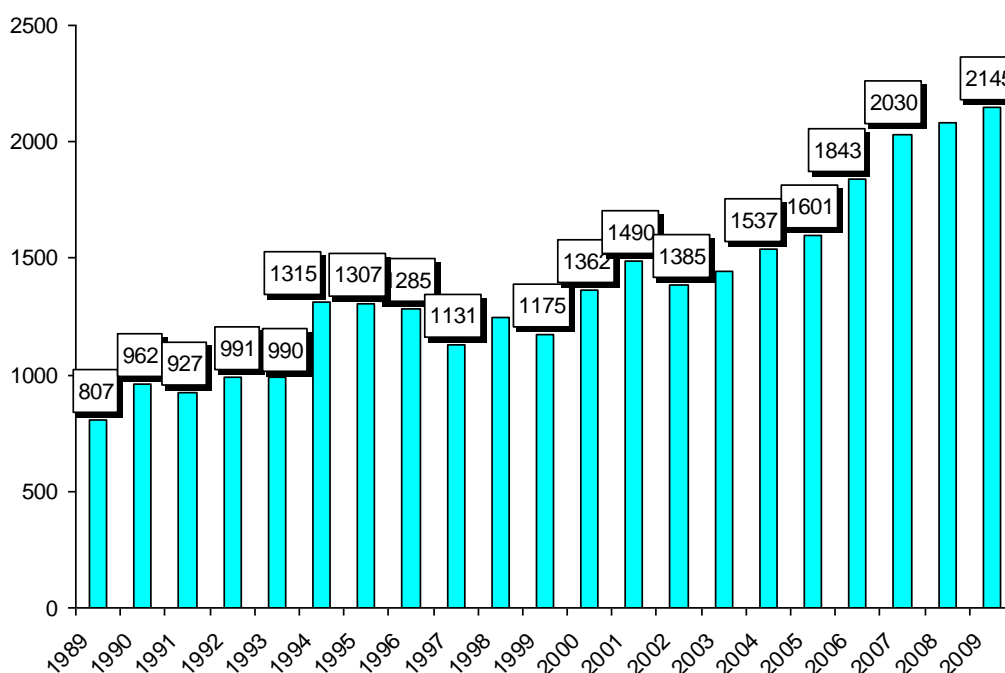
Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Annuario Statisticum Ecclesiae* 1989-2009

Jak prezentuje wykres w ciągu analizowanych dwudziestu lat, tj. od roku 1989 do roku 2009 liczba spraw nie rozstrzygniętych na początku jak i na końcu danego roku systematycznie wzrasta. Na początku i na koniec roku 1989 liczba skarg powodowych w sądach pierwszej instancji wynosiła niewiele ponad 3 tys. W połowie lat dziewięćdziesiątych liczba skarg powodowych znajdujących się w sądach pierwszej instancji na początku i na koniec danego roku wynosiła już ponad 3,5 tys. Po roku 2000 liczba składanych pozwów przekroczyła 4 tys. rocznie, a od roku 2005 liczba ta rośnie gwałtownie, niemalże o 1 tys. wniosków rocznie. Na początku roku 2009 liczba skarg powodowych w sądach pierwszej instancji wynosiła 7895, natomiast na koniec 2009 roku już ponad 8 tys.

Po złożeniu skargi powodowej i zebraniu wszystkich niezbędnych dowodów, uwag i zastrzeżeń akta zostają opublikowane, a następnie postępowanie dowodowe zostaje zamknięte o czym strony zostają powiadomione wraz z treścią uwag przedwyrokowych obrońcy węzła małżeńskiego, jeśli takowe zostały w sprawie przedłożone. Po wymianie obron i uwag sprawa przechodzi w fazę wyrokowania, czyli podjęcia decyzji przez kolegium sędziowskie. By stwierdzić nieważność małżeństwa, sędziowie muszą posiadać moralną pewność o jego nieważności⁴.

Na przestrzeni analizowanych dwudziestu lat tj. w latach 1989-2009 liczba spraw zakończonych z wyrokiem nieważności pozostawała w stałej proporcji do ogółu spraw rozstrzyganych w danym roku (wykres 3).

Wykres 3. Powód zamknięcia sprawy: wyrok z nieważnością w latach 1989- 2009 w Polsce. Proces zwykły. Pierwsza instancja



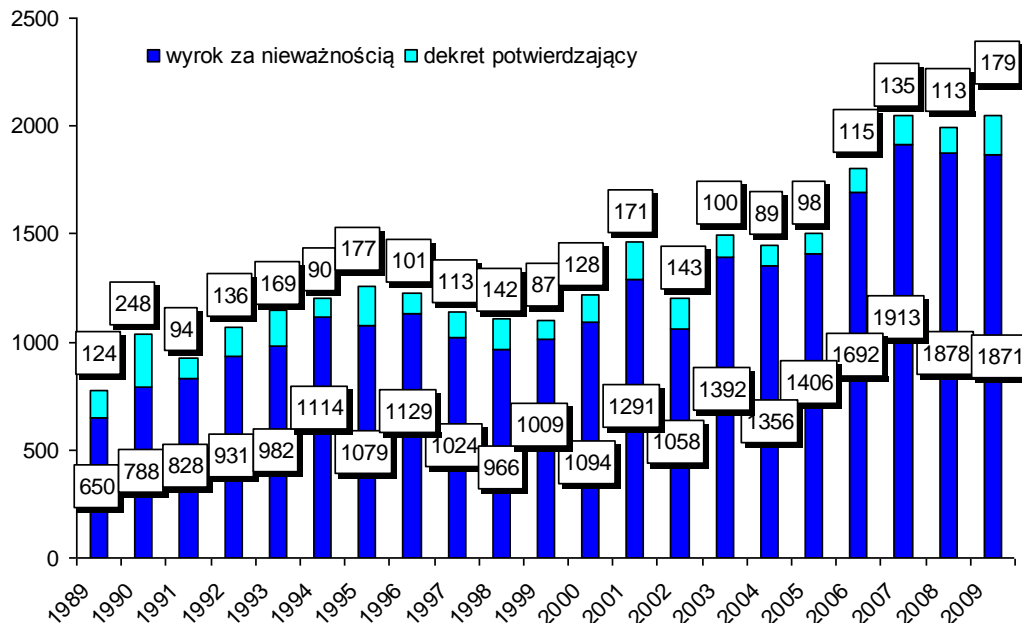
Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Annuario Statisticum Ecclesiae* 1989-2009

W roku 1989 wszystkich spraw, w których zapadły wyroki sądów pierwszej instancji było 1250, z czego 807 wyroków zapadło z nieważnością. W roku 1994 wszystkich orzekanych spraw było 2044 z czego 1315 zapadło z wyrokiem nieważności. W każdym przypadku liczba spraw zakończonych z wyrokiem nieważności stanowiła ok. 3/5 wszystkich rozstrzygniętych spraw w danym roku. W ten sam sposób rozkładał się stosunek wyroków z orzeczeniem nieważności w stosunku do ogółu spraw w roku 1999. W roku 2004 liczba spraw z wyrokiem nieważności wyniosła 1537 (na 2149 spraw) – co stanowiło 71,5% orzekanych spraw w tym roku. Taki stan rzeczy utrzymuje się niezmiennie do roku 2009.

Jeżeli w pierwszej instancji zapada wyrok z nieważnością, sprawa automatycznie kierowana jest do sądów drugiej instancji, czyli do sądów apelacyjnych. Jeżeli nowy skład sędziowski drugiej instancji jest jednoznaczny w swej decyzji z pierwszą instancją, wówczas zatwierdza wyrok dekretem. Jeżeli pojawiają się jakieś wątpliwości, wówczas sprawa

przekazywana jest do ponownego rozpatrzenia co zakłada, rozpoczęcie nowego procesu, który zakończy się wyrokiem⁵.

Wykres 4. Powód zamknięcia sprawy: wyrok z nieważnością w latach 1989- 2009 w Polsce. Proces zwykły. Druga instancja



Źródło: Annuario Statisticum Ecclesiae 1989-2009

W roku 1989 na 1013 spraw rozstrzyganych przez sądy drugiej instancji, 124 sprawy zakończyły się dekretem potwierdzającym, natomiast 650 spraw zakończyło się wyrokiem nieważności dopiero po ponownym rozpatrzeniu (wykres 4). Możemy zatem powiedzieć, że w roku 1989 tylko w przypadku 12% spraw orzeczono bez zastrzeżeń wyrok z nieważnością, natomiast w przypadku 64% spraw sądy apelacyjne dostrzegały potrzebę ponownego rozpatrzenia kwestii. Podobnie sytuacja kształtuje się w roku 1992, gdzie spraw orzeczonych z nieważnością dekretem potwierdzającym było 10% natomiast w przypadku 69% wyrok z nieważnością zapadł po ponownym procesie. Na zbliżonym poziomie sytuacja kształtuje się przez kolejne lata, odpowiednio w roku 1995 – 12% spraw potwierdzono dekretem, 74% wyrokiem z nieważnością, w 1998 roku – 11% spraw potwierdzono dekretem, 77% wyrokiem z nieważnością oraz w 2001 roku gdzie 10% spraw potwierdzono dekretem, a 77% wyrokiem z nieważnością. Natomiast od roku 2003 obserwujemy znaczący spadek liczby spraw orzeczonych dekretem potwierdzającym w sądach drugiej instancji. W 2003 roku już tylko w przypadku 5% spraw Trybunał Apelacyjny zatwierdził wyrok pierwszej instancji dekretem. Na poziomie 5% liczba spraw zakończonych dekretem utrzymywała się w roku 2004, 2005 oraz 2006. W roku 2007 poziom wyniósł 6%, a w 2009 - 7%.

W ciągu analizowanych dwudziestu lat zatwierdzenie wyroku nieważności dekretem potwierdzającym spadło o kilku punktów procentowych. Można zatem wnioskować, iż z biegiem lat wnioski wpływające do sądów drugiej instancji były coraz bardziej złożone, a historie jednostek coraz bardziej zawile. Kolegium sędziowskie chcąc mieć moralną pewność co do

wyroku, coraz częściej widziało konieczność ponownego rozpatrzenia poszczególnych spraw. Taki stan rzeczy można tłumaczyć także zmianą motywów i pobudek działania samych zainteresowanych, które z biegiem czasu mogły stać się bardziej roszczeniowe i mniej oczywiste. Przemiany te wpisywać można w szeroko rozumiane przeobrażenia społeczno – kulturowo - ekonomiczne, które coraz wyraźniej dostrzegalne są w społeczeństwach Europy Środkowej. W wyniku tych równoległe toczących się przemian, ludzie zaczęli orientować się na siebie, kosztem zaangażowania w rodzinę i małżeństwo.

Sądy kościelne w Kościele rzymskokatolickim opierają swoje wyroki na prawie kanonicznym. Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez Jana Pawła II, 25 stycznia 1983 przyniósł doniosłe zmiany w zakresie instytucji małżeństwa. Wedle KPK nieważność małżeństwa sakramentalnego może zostać orzeczona na podstawie trzech grup powodów jak: przeszkody zrywające, wady zgody małżeńskiej oraz wady co do formy kanonicznej.

Po pierwsze, kodeks KPK zniósł dotychczasowe przeszkody tzw. wzbraniające, pozostawiając jedynie przeszkody tzw. zrywające. Istnieje dwanaście przeszkód zrywających: wiek, pokrewieństwo, powinowactwo, różna religia, niemoc płciowa, święcenia, wieczysty publiczny ślub czystości, małżonkobójstwo (przeszkoda występku), węzeł małżeński, uprowadzenie, przyzwoitość publiczna oraz pokrewieństwo prawne.

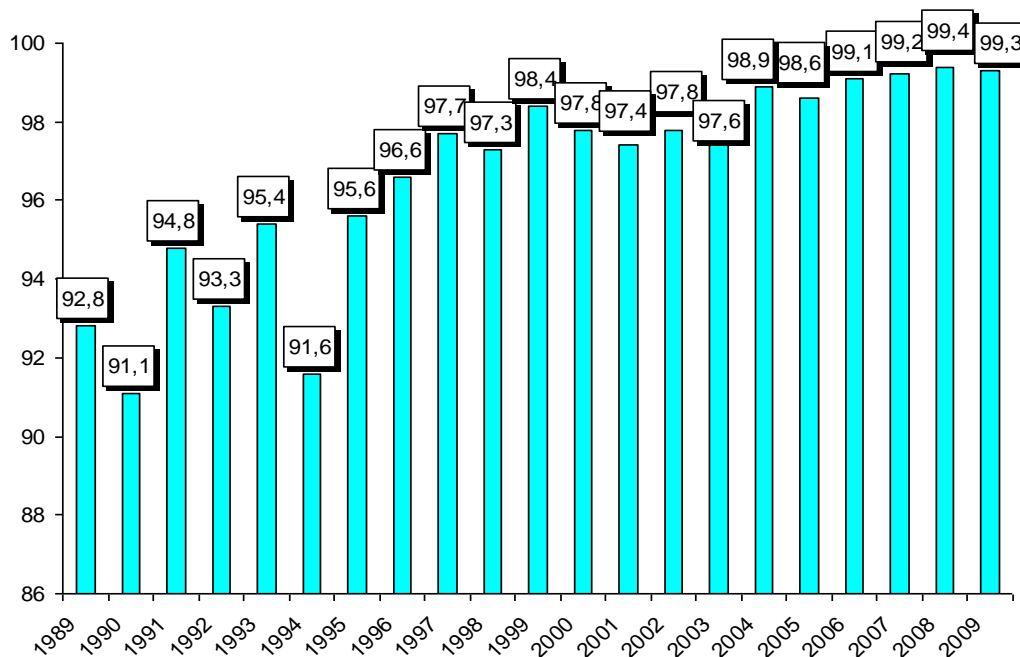
Po drugie, wady zgody małżeńskiej. Zgoda małżeńska, czyli „akt woli przez który mężczyzna i kobieta w nieodwołalnym przymierzu wzajemnie się sobie oddają i przyjmują w celu stworzenia małżeństwa” (Góralski 2006:121), stanowi przyczynę sprawczą umowy małżeńskiej. Zgoda małżeńska musi być rzeczywista, w pełni świadoma i dobrowolna, wzajemna oraz równoczesna. Akt zgody małżeńskiej, będący aktem ludzkim jest fundamentem aktu prawnego i wymaga od nupturienta zdolności naturalnej, zwanej inaczej zdolnością konsensualną. Inaczej mówiąc jest to zdolność do podjęcia konsensusu. Konsekwentnie brak tej zdolności oznacza niezdolność konsensualną do zawarcia małżeństwa. KPK określa niezdolność konsensualną w kan. 1095, nn.1-3, gdzie sankcjonuje trzy postaci tej niezdolności, płynącej z różnych przyczyn wpływających na intelekt („są pozbawieni wystarczającego używania rozumu”), wolę („brak rozeznania oceniającego co do praw i obowiązków”) oraz na władze nad własnym działaniem („z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków”) (Góralski 2006: 122-123).

Po trzecie, wady co do formy kanonicznej. Małżeństwo jako umowa domaga się niezbędnych formalności przy jej zawarciu. Formy zawarcia małżeństwa wpisane są w kan. 1108 – 1123 KPK. Przypisane są przez prawo, stanowią zatem formę prawną zawarcia umowy małżeńskiej (Tamże 2006:181).

Zebrany materiał narzuca konieczność rozpoczęcia od analizy danych odnoszących się do wady zgody małżeńskiej, a dokładnie co do niezdolności konsensualnej (wykres 5). Jak pokazują dane w przypadku znacznej większości wyroków jakie zapadają w sądach kościelnych orzeczenie nieważności następuje w oparciu o kanon 1095-1107⁶. W roku 1989 sprawy z wyrokiem nieważności orzekano w 92,8% przypadkach w oparciu o niezdolność konsensualną. W roku 1991 procent spraw, w których powodem nieważności były wady co do konsensusu spadł do poziomu 91,1%. W latach 1991-1993 udział kan. 1095-1107 w wyrokach z nieważnością wahała się na poziomie 93% do 95%. Natomiast od roku 1995 - po spadku do poziomu 91,6% w 1994 – liczba orzeczeń z nieważnością związku małżeńskiego w oparciu o wadliwy konsens zaczęła wzrastać.

W roku 1995 procent spraw, gdzie nieważność małżeństwa orzekano w oparciu o wadliwy konsens wynosiła 95,6%, w roku 1997 już 97,7% a w 1999 wrosła do poziomu 98,4%. W latach 2000 – 2003 procent spraw orzekanych w oparciu o wady zgody małżeńskiej nieznacznie spadł do poziomu 97%. Natomiast od roku 2004 udział kan. 1095-1197 w orzekaniu nieważności ponownie wzrasta i w roku 2008 osiągnął poziom 99,4%.

Wykres 5. Procentowy udział kan. 1095-1107 jako powodu stwierdzenia nieważności w Polsce w latach 1989- 2009. Proces zwykły (%)

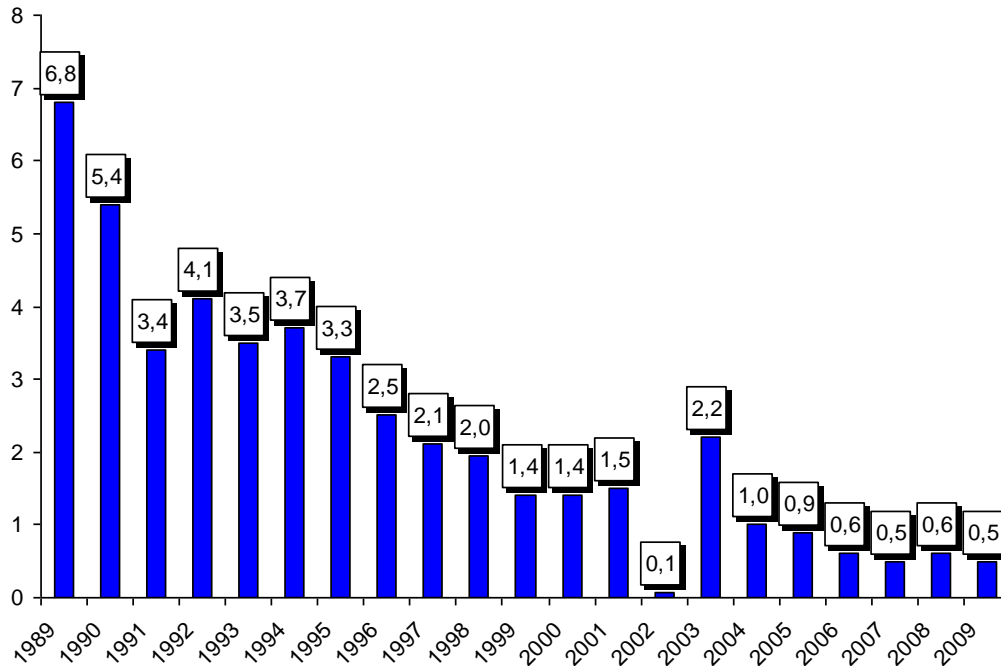


Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Annuario Statisticum Ecclesiae* 1989-2009

Interesujący wydaje się fakt, że na przestrzeni kilkunastu lat coraz częściej wyrok z nieważnością orzeka się z tytułu niezdolności podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, braku wystarczającego używania rozumu, czy po prostu zaburzeń psychicznych. Należy się zastanowić, czy zmiana, która wywołała takie skutki tkwi bardziej w samych jednostkach, czy też w szerszych płaszczyznach życia społecznego. Nie ulega wątpliwości, że wzrastająca rola kan.1095 w sprawach o orzeczenie nieważności związku małżeńskiego świadczy o braku wiedzy na temat ról małżeńskich, braku odpowiedzialności i ogólnej gotowości partnerów do założenia rodziny. Wynika to zatem z niedojrzałości jednostek do małżeństwa, a źródła owej niedojrzałości należy szukać w przeobrażeniach modernizacyjnych zachodzących w społeczeństwach zachodnich od kilkudziesięciu lat.

W danych *Annuario Statisticum Ecclesiae* oddzielne podsumowanie znajdziemy dla kan. 1084 czyli dla przeszkody zrywającej jaką jest niemoc płciowa, inaczej impotencja (wykres 6).

Wykres 6. Procentowy udział kan. 1084 jako powodu stwierdzenia nieważności w Polsce w latach 1989- 2009. Proces zwykły (%)



Źródło: Obliczenia własne na podstawie Annuarium Statisticum Ecclesiae 1989-2009

Na początku analizowanego okresu 1989-2009 niemoc płciowa była znacznie częściej powodem orzekania nieważności małżeństwa niż obecnie. W roku 1989 impotencja jako powód stwierdzenia nieważności małżeństwa stanowiła 6,8% wszystkich wyroków z nieważnością. Od roku 1989 obserwujemy stopniowy spadek liczby wyroków z nieważnością z powodu niemocy płciowej. W roku 1991 jest to już 3,4% wyroków, w roku 1993 - 3,5%, w roku 1996 już 2,5%, a 1999 tylko 1,4%. W roku 2003 wskaźnik wyroków z nieważnością z powodu impotencji wzrósł do poziomu 2,2%, ale w roku 2004 ponownie wynosił 1%, natomiast w roku 2009 wynosił jedynie 0,5%.

Rola niemocy płciowej, jako powodu orzekania nieważności związku małżeńskiego w ciągu analizowanego okresu spadła zatem o ponad 6 punktów procentowych. Przyczyn tej zmiany możemy także upatrywać w przeobrażeniach modernizacyjnych. Z jednej strony modernizacja, poprzez rozwój medycyny przyczyniła się do zmniejszenia liczby osób cierpiących na niemoc płciową. Z drugiej strony, przyczyniła się do oddalenia młodych ludzi od tradycyjnych norm i wartości, które narzucają zachowanie wstrzemięźliwości seksualnej przez ślubem. Jak pokazują badania CBOS BS/54/2008 mniej więcej 2/3 badanych uznaje współzycie seksualne przez ślubem za dopuszczalne, z tego 1/3 uważa że nie ma w tym nic złego. W takim przypadku zatajenie impotencji przed przyszłym współmałżonkiem/współmałżonką staje się coraz mniej możliwe.

W społeczeństwie polskim miejsce, status i rola małżeństwa w życiu jednostek niewątpliwie uległa zmianie. Mimo uspokajających danych PPPiW, mówiących o silnej pozycji

instytucji małżeństwa w społeczeństwie polskim, dane napływające z sądów metropolitalnych są alarmujące i wymagają głębszej analizy oraz komentarza.

Z jednej strony, zgromadzone dane wskazują jednoznacznie, że spada liczba nowo zawieranych związków małżeńskich. Z roku na rok liczba ta zmniejsza się średnio o tysiąc. Młodzi ludzie znacznie rzadziej decydują się na zawarcie związku małżeńskiego niż ich rówieśnicy jeszcze 20 lat temu, a jeśli w ogóle się decydują to czynią to znacznie później. Odkładanie decyzji matrymonialnych wynika z kalkulacji materialnej – młodzi ludzie pragną uzyskać odpowiedni status materialny, jak i również z powodów natury emocjonalnej - jak strach przed „życiową porażką” (Such-Pyrgiel 2012: 229). Spadek liczby nowo zawieranych związków małżeńskich ciężko tłumaczyć w oparciu o jeden czynnik. Taka sytuacja kształtowana jest przez szereg zmian społeczno-demograficznych oraz religijnych. Możemy ją tłumaczyć przez fakt zeświecczenia społeczeństwa, odchodzenie od tradycyjnych form życia małżeńsko – rodzinnego, a także coraz większą swobodą obyczajową. Mimo to w Polsce od roku 2005 obserwujemy lekkie ożywienie na rynku matrymonialnym. Taki stan rzeczy może wynikać z przywiązania do tradycji i wartości małżeństwa w życiu jednostek. Od roku 2005 liczba nowo zawartych związków małżeńskich zaczęła stopniowo wzrastać. Jest ona wciąż znacznie niższa niż w roku 1989 (230 tys. małżeństw), ale wyższa od najbardziej krytycznego roku 2004, kiedy zawarto jedynie 150 tys. małżeństw.

Z drugiej strony, sytuację związków małżeńskich w społeczeństwie polskim charakteryzuje wzrastająca liczba orzeczeń o stwierdzenie nieważności związku małżeńskiego, co również może wynikać z przywiązania do tradycji, jak i chęci uporządkowania swojego miejsca w życiu rodzinnym i religijnym. Wzrost skali zjawiska świadczy także o braku emocjonalnej gotowości młodych ludzi do pełnienia zadań małżeńskich.

Możemy zatem wnioskować, iż w swoich decyzjach i postawach jednostki dążą do pogodzenia tendencji nowoczesności z tradycyjnymi wartościami. Możemy mówić o swoistej specyfice społeczeństwa polskiego wskazującego zarówno na orientacje w kierunku wartości tradycyjnych, jak i nowych związanych z indywidualizmem i realizacją w życiu osobistym. Jak pokazują badania nie możemy mówić o odrzuceniu małżeństwa na rzecz innych form relacji partnerskich. Decyzja, o złożeniu skargi powodowej motywowana jest między innymi względami religijnymi, ale także osobistymi i rodzinnymi. Wzrost skali zjawiska świadczy o przywiązaniu do tradycji i zasad wiary w życiu małżonków. Niemniej jednak, wzrastająca rola kan. 1095 jako powodu orzeczenia nieważności związku małżeńskiego świadczy o niedojrzałości emocjonalna parterów relacji, i o ich zagubieniu w przeobrażeniach nowoczesności.

Przypisy:

¹ <http://www.trybunal.mkw.pl/> Sąd Metropolitalny Warszawski dnia: 15.12.2011.

² <http://www.trybunal.mkw.pl/> Sąd Metropolitalny Warszawski dnia: 15.12.2011.

³ PPPiW - ogólnopolskie badanie socjologiczne serii Polski Pomiar Postaw i Wartości 2009, przeprowadzone przez zespół badawczy pod kierunkiem ks. dr hab. Sławomira H. Zaręby, prof. UKSW, w składzie: dr Martyna Kawińska, dr Rafał Wiśniewski, mgr Marcin Zarzecki.

⁴ <http://www.trybunal.mkw.pl/> Sąd Metropolitalny Warszawski dnia: 15/12/2011.

⁵ <http://www.kanonista.com/kancelaria.html>, dostęp: 18/12/2011.

⁶ Z rozmowy przeprowadzonej z ks. prałatem Andrzejem Polakiem, Kierownikiem Kancelarii Sądu Metropolitalnego Warszawskiego, wyrok z nieważnością orzeka się w 99,9% przypadkach w oparciu o kan. 1095.

Bibliografia

- Bauman Z. (2003), *Razem osobno*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Duch-Krzyszczak D. (1996), *Relacje między pracą domową i zawodową*. [w:] J. Sikorska (red.) *Kobiety i ich mężowie. Studium porównawcze*, Warszawa: IFiS PAN, s. 85-99.
- Duch-Krzyszczak D. (1998), *Małżeństwo, seks, prokreacja. Analiza socjologiczna*, Warszawa: Wyd. IFiS PAN.
- Giddens A. (2007), *Przemiany intymności: seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Giza-Poleszczuk A. (2007), *Rodzina i system społeczny*. [w:] M. Marody (red.) *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa: Scholar, s. 291-306.
- Góralski W. (2006), *Kościelne prawo małżeńskie*, Warszawa: Wyd. UKSW.
- Inglehart R., (2005), *Pojawienie się wartości postmaterialistycznych*. [w:] P. Sztompka, M. Kucia (red.) *Socjologia. Lektury*, Warszawa: Znak, s. 334-348.
- Kawińska M. (2010), *Małżeństwo-rodzina w wymiarze społecznym*. [w:] S.H. Zaręba (red.) *Rodzina, religia, społeczeństwo: Polacy 2009 w diagnozie socjologicznej*, Warszawa: Wyd. UKSW, s. 15-38.
- Ryś M. (1999), *Psychologia małżeństwa. Zarys problematyki*, Warszawa: Wydawnictwo CMPPP.
- Such-Pyrgiel M. (2012), Praca doktorska pod tytułem *Fenomen singli we współczesnym społeczeństwie polskim. Studium socjologiczne w świetle ekonomicznej teorii zachowań ludzkich G.S. Becker'a*, napisana na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych w Instytucie Socjologii UKSW, pod kierunkiem dr hab. S. Zaręby, prof. UKSW s. 229
- CBOS (2008), *Kontrowersje wokół różnych zjawisk dotyczących życia małżeńskiego i rodzinnego*, Komunikat z badań BS/54/2008, Warszawa.
- CBOS (2010), *Co jest ważne, co można, a czego nie wolno – normy i wartości w życiu Polaków*, Komunikat z badań BS/99/2010, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Kościoła Katolickiego (1991-2011), *Annuario Statisticum Ecclesiae 1989-2011*, Watykan: Wyd. Libreria Editrice Vaticana.
- Kodeks Prawa Kanonicznego (1984), *Codex Iuris Canonici*, Poznań: Wyd. Pallottinum.
- Sąd Metropolitalny Warszawski [online]
<http://www.trybunal.mkw.pl/>, (dostęp dnia: 15 grudnia 2011).
- Kancelaria Prawa Kanonicznego Kanonista [online],
<http://www.kanonista.com/kancelaria.html>, (dostęp dnia: 18 grudnia 2011).